

Forfatter: Ewald, Johannes

Titel: Udvalgte digte

Citation: Ewald, Johannes: "Udvalgte digte", i Ewald, Johannes: *Udvalgte digte*, udg. af Esther Kielberg ; Kim Ravn , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1999, s. 211. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-ewald02dkval-shoot-idm140323882186176.pdf> (tilgået 27. juli 2024)

Anvendt udgave: Udvalgte digte

Ophavsret: Udgiver har den fulde ophavsret.

Dog kan værket gengives i det omfang som det følger af ophavsretsretlige undtagelser om citat, kopiering til privat brug mv. Desuden kan der ske kopiering til undervisningsbrug mv. i det omfang som det følger af aftaler indgået med Copydan og tilsvarende institutioner.

Nogle af værkerne i Arkiv for Dansk Litteratur er dog helt fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit.

Du kan finde hvilke værker fra Arkiv for Dansk Litteratur som er frie i [denne liste](#). Har du spørgsmål til benyttelsen af et værk, kan du kontakte udgiver: [Det Danske Sprog- og Litteraturselskab](#)

IX. Senere kritikhistorie

Modsat den tidligere kritik går Knud Lyne Rahbek (1760-1830) tæt på Ewalds lyriske udtryk i sin gennemgang i tidsskriftet *Hesperus* (1822, s. 1-37) af sørgesangene over Frederik V. Nok er sørgesangene de af digtene til kongehuset, der har fået det rigeste efterliv; men Rahbek finder dem svagere end de to andre sørgekantater, Ewald skrev til lejligheden (»Klage-Sange opførte paa det Kgl. Universitet« og »Kantate i Roeskilde Domkirke«, *SS* bd. 1, s. 95-97 og 104-106). Han påpeger fx det uheldige i at blande virkelige personer med allegoriske, og det »pudserlige« i, at Ewald lader en af disse, Lyksaligheden, optræde i sørgeflor. Andre løjerligheder, såsom »det forgrædte Øie«, der endnu en gang vil »fornøje« sig ved synet af den bortdragende Frederik, tilskriver Rahbek det forhold, at det danske digtersprog endnu var ringe udviklet.

Trods kritikken ser litteraturhistorikeren Rahbek sørgesangene som udtryk for, at »vor lyriske Poesie stod under Overgangen fra Tullin til Ewald«. De er forvarsler om det gennembrud for den personlige lyrik, som Ewald frem for nogen repræsenterer. »Fra selve Frederiks Grav udgik et nyt herligere Liv«. Ewald var forud for sin tid ved at være sig bevidst, at »den lyriske Poesies Væsen fremfor Alt var Følelsers og Lidenskabers Udtryk«, og at følelserne kan udtrykkes »ved den meest melodiske Sødhed og den hierteligste Simpелhed«.

I 1810-11 holdt Oehlenschläger en forelæsningsrække ved universitetet om Ewald (*Om Evald og Schiller*, udg. posthumt 1854). Han kommer her ind på sørgesangene, men ikke for det gode.

212

Deres stedvise »Svulst« undskylder han dog med, at den dels skyldes genren, som var tidens, dels det forhold, at Ewald var begynder. I øvrigt kommer Oehlenschläger ind på lyrikkens væsen som følelsernes udtryk ved at bruge Schillers distinktion mellem naivt og sentimentalt. Det naive består i »Følelsen og Udøvelsen af det Naturlige«, det sentimentale i »Følelsen af den jordiske Magt, i Anelsen om det Himmelske«. Tilsvarende skelner han mellem den »objektive« (dvs. den naive) digter, der optages af og beskriver verden omkring sig og ser enheden i stort og småt. Han er den harmoniske i modsætning til den »subjektive« (altså den sentimentale) digter, der er optaget af og skildrer sin følelse. Ewald havner i den sidste kategori, og digtet »Indføds-Retten« bruges i bevisførelsen herfor. Loven om Indfødsretten er i sig selv ikke poetisk stof, men Ewald begejstres af tanken om den, og det er sin begejstring, han beskriver med stærke billeder »i kjæk og dristigt Flugt«.

Oehlenschläger beundrer Ewalds odedigtning; han finder, at genren er som skabt for dette digtergemyt. Men han beklager, at digteren i sine værker mangler »den naive altforbindende Følelse, og derfor maa han altid give sig et høit Sving, som undertiden har forført ham til Overdrivelser«, ja hans hang til patos var »ofte uden Smag«. Oehlenschläger lægger ikke skjul på, at hans eget ideal er den objektive, naive digter, den »sunde« ånd. At Ewald ikke kan være med her, undskylder Oehlenschläger med hans kranke skæbne, der måske var årsag til al den melankoli og usunde selvspejling; af natur, medgiver Oehlenschläger, hørte Ewald jo egentlig til de raske i riget.

Christian Molbech (1783-1857) hylder ubetinget det nybrud i dansk lyrik, Ewald skabte. Han lægger vægt på digterens rolle som enegænger, »den Første i Danmark, der ganske indviende sig til Poesien, der intet var og blev, uden Digter, og savnede eller tabte næsten Alt hvad der kan savnes og tabes i Livet - undtagen et udødeligt Navn« (*Johannes Evalds Levnet, med Bidrag til hans Digterværkers Historie og Charakteristik*, 1831, s. 46. Her citeret efter *Forelæsninger over den nyere danske Poesie* bd. 1, s. 112-13). I sørgesangene ser Molbech, hvad Rahbek vistnok også gør, optakten til Ewalds livslange, samlede poetiske bestræbelse; han finder her en »Sandhed og Dybde, en Værdighed, og Reenhed« i »Følelsens 213 næsten laconiske Udtryk«, »hvoraf ethvert Vers ligesom indeholder Stoffet til et langt Digt« (*Forelæsninger*, s. 126-27).

Ligesom Oehlenschläger er hans lidt yngre digterkollega Carsten Hauch (1790-1872) let kritisk over for Ewald, men han synes (i efterskriften til sit Ewald-udvalg fra 1870) at have mere gehør for Ewalds ejendommelige lyriske tone, hvad der kan skyldes, at de to digtertemperamenter stemmer bedre sammen. I Ewalds vers mærker man en »Vingekraft (...), saa man i selve Versemaalet troer at høre den stærke Susen, som naar en stor Fugl, baaren af Luftens Bølger, flyver forbi« (s. IV). Ewald er ørnen, der bevæger sig i luftlag, hvor de andre fugle mattes. Også Hauch ser en kontinuitet i forfatterskabet. »Der er en hemmelig Traad, som knytter Ewalds første Klagesang og hans sidste Digt [»Udrust dig, Helt -«, s. 106] til hinanden. De dvæle begge ved Graven, de ligne hinanden i Reenhed og Harmoni«; dog er der forskel: »Formen er ligesaa skjøn i det første Digt som i det sidste, men Tanken er her langt mere streng og dyb« (s. XIX).

I lighed med Molbech ser Hauch Ewalds livshistorie som beretningen om det ensomme genis martyrium og hævder, at ordet geni på Ewalds tid havde klang af skældsord. Den uforstand, tidens originale ånder sædvanligvis mødte, fik dem til at slå sig på druk og udsvævelser. »Geni« kom da til at betegne en uduelig person, der bildte sig ind at være noget særligt.

Historikeren A. D. Jørgensens (1840-97) *Johannes Ewald* fra 1888 er mere biografi end litteraturhistorie; værket kommer dog summarisk ind på Ewalds digtning. Bogen er kildekritisk og vil revidere de mange Ewald-myter, navnlig dem, der er opstået ved Ewalds egne, ikke altid præcise udsagn i *Levnet og Meeninger* og Fortalen. A. D. Jørgensen vil revidere overleveringen om opdragerne: den slette moder og den inkvisitoriske Schönheyder, der er medskyldige i hans ulykke; bogen går ganske hårdt i rette med Ewald for hans »uordener«. Men hovedhensigten er at komme den myte til livs, som fortæller om »det ufuldendte, det afbrudte og forkomne« i Ewalds digtervirksomhed, en myte, som Oehlenschläger har været med til at skabe. Sandheden er, siger A. D. Jørgensen, at Ewald mere og mere lærte at beherske sine ubændige fantasier og syner og »give dem det mægtige udtryk i ordets konst«, der sidestiller ham 214 med Holberg og Oehlenschläger. Et skarpt modspil fik A. D. Jørgensens bog siden i Louis Bobés *Johannes Ewald. Biografiske Studier* (1943), hvor medfølelsen med det mishandlede geni har overvægt.

Tre vigtige Ewald-studier fra nyere tid skal fremhæves: først litteraturhistorikeren Ernst Frandsens (1894-1952) *Johannes Ewald. Et Stykke dansk Aandshistorie* (1939, 2. udg. 1968). Frandsen opponerer mod fagfællen Hans Brix' *Johannes Ewald. En Kække kritiske Undersøgelser* (1913), der viser digteren som den følede skjald. Frandsen understreger, at Ewald også er en skarpsindigt tænkende digter. Sammenstødet mellem oplysningstid og romantik er et sammenstød i Ewald selv; han har rod i århundredets rationalitet, men er også i opbrud derfra. Foruden at være oplysende er Frandsens bog præget af betydelig indlevelse i kunstnerens psyke og den selvbevidsthed, det kan medføre at sidde inde med unikke personlige kunstnererfaringer. Disse er, med et udtryk af Sophus Claussen, digterens kors og hans vievand, og Ewald fremstilles som en mand, der kæmper for sin personlige digterreligions eksistensret. Han er uden referenceramme og bukker tilsyneladende under for kirkens pres, alligevel bevarer han sin digterstolthed og kan skrive mesterværket »Ode til Sielen«: »Lykkelige Ewald! De timelige vilkår kunne bøje ham og blinde ham. Men hans digtersjæl var af en vidunderlig spændkraft, han rejser sig igen, evighedens stråler funkler over ham, klarere end før, og han løfter hovedet mod lyset« (2. udg., s. 147).

Frandsens prosa har, især hvor emnet er kunstnererfaringer, Claussens vandmærke. Han sidestiller de to lyriske begavelser: Ewald og Claussen.

Også Keld Zeruneiths *Soldigteren. En biografi om Johannes Ewald* (1985) handler om inspirationserfaringen; forfatteren er selv lyriker. *Soldigteren* er nummer to i en treleddet udgivelse af biografier, der behandler den danske personlige lyriks tre store: Ewald, Aarestrup og Claussen. Det fælles synspunkt er, at de som digtere har hver deres individuationshistorie. De er, hedder det i *Soldigteren*, ud fra hver deres historiske forudsætninger »fælles om at pejle den befrielse, der skal rive op, kunstnerisk skaffe fornægtede kræfter lys og luft« (s. 44). En løfterig og omkostningsfuld proces, som kræver af kunstneren, at han sætter lighedstegn mellem kunst og liv. 215 *Soldigteren* er en udviklingshistorie, der vil fortælle om, hvordan Ewald kompromisløst og med det erotiske som brændstof sprængte sig vej til selvet og kosmos for at omsætte de kosmiske oplevelser i digt. Ewalds sene, pietistiske trosliv forklares som hans vej til den sublime erotiske enhedsoplevelse.¹⁵

Bogen indeholder glimrende enkeltanalyser af digte, men på grund af sin subjektive form er den faktisk set svær at orientere sig i.

Den sammenhængstænkning, som er nedlagt i Zeruneiths bog, finder man ikke i Peer E. Sørensens disputats *Håb og erindring* (1989). Forfatteren ser, ikke ulig Frandsen, Ewald som en overgangsfigur, en digter med udgangspunkt i oplysningstiden. Men hos Sørensens er Ewald på vej mod en moderne bevidsthed om verden som flertydig. Det sker bl.a. ved, at de gamle belærende former bruges, men samtidig tømmes. Ved fx uærbødigt at fejlцитere en af bekendelseslitteraturens store fædre, Augustin, hvorved den hellige mand fremstilles som en uforbederlig svirebroder, parodierer *Levnet og Meeninger* sin genre. Herved lukkes der op for en »legende flertydighed i den skabende aktivitet«. Forfatteren nedbryder normer ved at bedrive »en slags sproglig muldvarpevirksomhed mod agtværdige forestillinger«. De gamle totaltænkninger var vaklende. Ewald og visse andre forfattere i tiden reagerede herpå med en æstetisk praksis, der markerede totalitetens fravær ved at åbne sig mod det ubekendte. Den æstetiske fylde træder i stedet for forestillingen om det værendes sammenhæng. »Forfatteren fremskriver (...) fiktionen som et lystens rum og et lystigt rum«; han forsvarer legens nødvendighed. Om digtet hedder det tilsvarende, at det bliver en »forvandling af livstab til tekstlig skønhed, fylde«, hvad vægtige analyser af »Rungsteds Lyksaligheder« og »Haab og Erindring« viser: »(...) landskabet i Rungsteds Lyksaligheder er digterens *vision*, en poetisk sandhed, ikke en historisk«. Tilsvarende belyses »Haab og Erindring« som et digt om forholdet mellem den uafgrænsede fantasi (kunst) og den tidsbegrænsede eksistens: Skabelsesprocessen eller digtet har øjeblikkets død og glemsel som betingelser. Digtet »rejser sig fra en omgivende tavshed, dets ord hæver sig fra glemselens hvirvler og giver tavsheden stemme« (s. 272).

216

Kunstens spejlbillede får væsentlighed i forhold til den flygtige virkelighed. Det fortæller også Per Højholts digt om Ewalds Arendse-billede (fra *Poetens hoved*, 1963), som afslutningsvis skal citeres her:

Hvor alt sammenfalder med sit billede

hører virkeligheden op.
Ingen forveksling er mulig thi
ingen forveksling er mulig.
Men der skal et stort spejl til. Eller to.
En mængde spejle
skal til så sandt jorden er rund.
Ewald begreb det
spejl for Arendse,
bøjet, bøjet, død
med munden mod knæene.
Et slid at rette ham ud
da han skulle i kisten.